

Discussieer mee!

Wanneer doen we het als scholen goed?

Scholieren leren tegenwoordig niet meer rekenen of behoorlijk een vreemde taal spreken, zegt de een. Mijn kinderen werken in projecten en worden uitgedaagd; veel leuker en nuttiger dan het rijtjesstampen van vroeger, weet de ander. Met ruim 17 miljoen ervaringsdeskundigen én bijna een half miljoen onderwijsprofessionals buitelen de meningen over de onderwijskwaliteit over elkaar heen. Wat is onderwijskwaliteit en waar meten we dat aan af? De aftrap voor een debat.

'Het Nederlandse onderwijs glijdt af: al 20 jaar daalt het niveau, zegt de inspectie'. Zo vat de NOS de boodschap van de Staat van het Onderwijs 2018 kort en bondig samen. 'Dit is uniek en reden tot zorg', aldus de inspectie in het artikel. Nu is dit een journalistieke samenvatting van een uitgebreid rapport waar uiteraard heel veel meer over te zeggen valt. Maar voor nu is het belangrijk om vast te stellen dat een dergelijke boodschap van een gerespecteerd instituut in belangrijke mate de beeldvorming over het onderwijs bepaalt, van verjaardagsfeestjes tot de Tweede Kamer.

Er wordt – terecht! – veel gezegd en geschreven over de kwaliteit van het onderwijs. Daarbij passeren verschillende en wisselende ijkpunten de revue. Het begrip 'kwaliteit van onderwijs' wordt ingevuld vanuit een smal (onderwijsprestaties) of juist een breed perspectief (drie-voudige opdracht van het onderwijs). Op korte (output) of juist langere termijn (outcome). Vanuit het perspectief 'meetbaar' of vanuit het perspectief 'merkbaar'.

COMMISSIE-STEUR

Dat het lastig is om op een goede manier conclusies te trekken over kwaliteit van onderwijs, blijkt uit de bevindingen van de commissie-Steur (april 2019). In opdracht van de Tweede Kamer onderzocht deze commissie de discrepantie tussen de Nederlandse scores in het internationale vergelijkingsonderzoek PISA (zie kader) en de examenresultaten. De Nederlandse PISA-resultaten daalden op onderdelen, ook in vergelijking tot andere OESO-landen, maar de nationale examenresultaten bleven stabiel en stegen deels zelfs. Hoe kan dit en wat zegt dit over wat we leerlingen met ons onderwijs bijbrengen? Na ruim een jaar onderzoek trok de commissie-Steur enkele belangwekkende conclusies. De eerste is dat het aannemelijk lijkt dat de PISA-uitkomsten geen goed beeld geven van vaardigheden die bij leerlingen worden gemeten. Het gaat om een zogenoemde 'low stakes'-toets: er hangt voor leerlingen (te) weinig van af en dat heeft waarschijnlijk invloed op hoe ze zich voorbereiden en de toets maken. ➤

Meetbaar of merkbaar, dat is de vraag

meetbare resultaten

merkbare resultaten

De alarmerende conclusie van de Onderwijsinspectie dat het niveau van het funderend onderwijs afglijdt, was voor het voortgezet onderwijs voor een groot deel gestoeld op de teruglopende resultaten op de PISA-ranglijst. De commissie-Steur stelt dat het niet reëel is op basis van het PISA-onderzoek een dergelijke conclusie te trekken. Toch vormen de PISA-uitkomsten voor veel landen bij gebrek aan beter een belangrijke graadmeter voor de kwaliteit van hun onderwijs en echoot in de Nederlandse media en politiek de verontrustende boodschap van een afglidend onderwijsniveau nog lang na.

Een tweede conclusie van de commissie is dat er, ondanks de bange vermoedens van Kamerleden, met de kwaliteit van de Nederlandse centrale examens niks mis is. Die kwaliteit wordt 'optimaal geborgd en vastgelegd (voor de meeste examens voor de grootste groepen leerlingen)'. De wijze waarop de examens jaarlijks worden genormeerd, onder andere met gebruikmaking van de N-termprocedure, is adequaat en robuust en essentieel om de moeilijkheidsgraad van de examens over de jaren heen te kunnen vergelijken. De commissie heeft geen aanwijzing voor het kunstmatig ophogen van examenresultaten.

BELANG CE

Op basis van de – in algemene zin – stijgende examenresultaten doet het Nederlandse voortgezet onderwijs het dus heel behoorlijk. Maar kun je met dit rapport in de hand dan stellen dat het wel 'geramd' zit met de kwaliteit van ons onderwijs? Nee, dat is veel te kort door de bocht. Want hoewel de centrale examinering belangrijk is – deze borgt een basisniveau, draagt bij aan gelijke behandeling van leerlingen en maakt prestaties van scholen vergelijkbaar – zeggen ook centrale-examenresultaten maar in beperkte mate iets over de totale kwaliteit van het onderwijs. De commissie-Steur verklaart de stijging van de examen-

resultaten uit het toegenomen belang van het CE. Eenzelfde beeld schetste eerder de commissie-Ten Dam naar aanleiding van de problemen rondom de school-examens bij VMBO Maastricht. Er ligt erg veel nadruk op de centrale examens en als je ergens meer tijd en aandacht aan besteedt, dan worden de resultaten meestal beter. Maar het gaat ook ten koste van iets anders; bijvoorbeeld, zoals Ten Dam signaleert, het schoolexamen, waar van oorsprong andere kennis en vaardigheden worden geëxamineerd. Het onderwijs is, daar lijkt iedereen het wel over eens, veel méér dan wat het examen meet. Een derde conclusie van de commissie-Steur is in dit licht interessant: de resultaten van het CE en PISA kunnen niet zomaar met elkaar vergeleken worden. PISA meet andere vaardigheden, namelijk toepassing van algemene kennis op dagelijkse problemen. Bovendien gaat het over een andere fase in de loopbaan van leerlingen dan het CE. PISA is niet meer en niet minder dan een brede benchmark die trends op stelselniveau aan het licht kan brengen. Nuttig om vanuit een internationaal perspectief onderwijsstelsels te vergelijken. Maar veel minder geschikt om de kwaliteit van het onderwijs in een specifiek land aan af te meten. Om dat te kunnen doen, moet immers eerst een andere vraag beantwoord worden: waartoe willen wij onze leerlingen opleiden? En het antwoord daarop luidt in Singapore en China anders dan in Nederland.

DOELN STELLEN

Het is een open deur, maar in het debat over onderwijskwaliteit kan het geen kwaad om nog maar eens vast te stellen dat we eerst het doel moeten bepalen voordat we gaan meten. Op de kritische opmerkingen in de Staat van het Onderwijs 2019 over het (bewezen) effect van onderwijsvernieuwingen reageerde hoogleraar sociaal-cognitieve neurowetenschappen Harold Bekkering in De Volkskrant: 'Voordat we gaan meten, moeten we eerst duidelijk vaststellen wat we van het onderwijs willen. (...) Willen we leerlingen volstoppen met zo veel mogelijk kennis, zodat ze zo hoog mogelijke cijfers voor het examen halen en daarna alles weer vergeten? Of – en dat zou mijn doel zijn – willen we betere burgers van ze maken?' Kortom: wat vinden we, als samenleving, belangrijk? Gaat het om de mate waarin het onderwijs erin slaagt gelijke kansen te bieden of gaat het erom jongeren belangrijke waarden bij te brengen? Zijn 'harde' uitkomsten zoals examencijfers en slagingspercentages goede indicatoren voor kwaliteit, of is het geluk van kinderen een betere graadmeter? Gaat het om de mate waarin we leerlingen toerusten met vaardigheden die nodig zijn voor hun toekomst of moeten we hen vooral van een stevig kennisfundament voorzien? Vinden we de tevredenheid van leerlingen en ouders belangrijk, of de aansluiting op het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt? En zijn gemotiveerde leerlingen eigenlijk ook een graadmeter voor onderwijskwaliteit? Met andere woorden: wanneer doen we het als scholen goed?

EENZIJDIG COGNITIEF

In een periode waarin de samenleving in rap tempo verandert, is het antwoord op die laatste vraag uiterst relevant, maar ook moeilijk te geven. Het is schieten op een bewe-

gend doel. Toch is er wel brede consensus dat de kwaliteit van onderwijs niet enkel bepaald kan worden op basis van harde, meetbare resultaten, zoals slagingspercentages en de snelheid waarmee leerlingen door het systeem zwemmen. Het meest gehoorde pleidooi tijdens de VO-tour in 2018 was dat de centrale-examensystematiek aanpassing behoeft. De focus in de examinering ligt volgens scholen te eenzijdig op cognitieve ontwikkeling, terwijl vaardigheidsontwikkeling, socialisatie en persoonsvorming belangrijker worden in de maatschappij en het vervolgonderwijs. Een betere balans tussen de drie hoofddoelen in het onderwijs – kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming – is ook een van de uitgangspunten voor de curriculumherziening die op dit moment plaatsvindt.

VAARDIGHEDEN

Het besef dat de kwaliteit van onderwijs breder gemeten moet worden dan tot nu toe praktijk is, dringt ook bij instituten als de OESO en de Onderwijsinspectie door. De inspectie, dé toezichthouder op onderwijskwaliteit, oriënteert zich op een nieuw onderwijsresultatenmodel. Al langer wordt het huidige model, met indicatoren als onderbouw- en bovenbouwsnelheid en examenresultaten, door scholen niet meer gezien als hét ijkpunt voor goede onderwijsprestaties. Bijvoorbeeld omdat scholen die leerlingen meer kansen bieden en daarmee hun nek uitsteken, in het huidige model slechter scoren. De OESO, de geestelijk vader van PISA, is op haar beurt een wereldwijd onderzoek gestart om een 'solide begrip' te ontwikkelen 'van wat de niet-cognitieve vaardigheden precies zijn, en hoe we ze kunnen meten en ontwikkelen', aldus Andreas Schleicher, directeur Educatie en Vaardigheden in een recent interview in De Groene Amsterdammer. Emotionele en sociale vaardigheden als aanpassingsvermogen, creativiteit, volharding en empathie worden volgens de OESO belangrijker in een wereld die snel verandert en complexer wordt. Goed onderwijs kan

Zijn 'harde' uitkomsten goede indicatoren voor kwaliteit, of is het geluk van kinderen een betere graadmeter?

Het meest gehoorde pleidooi tijdens de VO-tour in 2018 was dat de centrale-examensystematiek aanpassing behoeft

eigenlijk niet meer zonder deze vaardigheden. 'We willen sociale en emotionele vaardigheden kunnen observeren en meetbaar maken, net zoals we wis- en natuurkunde kunnen observeren en meten', aldus Schleicher.

MERKBAAR

De inspectie en de OESO zijn op zoek naar een andere manier van meten van onderwijskwaliteit. Anderen gaan een stap verder en houden een pleidooi om het meetbare te vervangen of ten minste aan te vullen met het merkbare. Kwaliteit van onderwijs is slechts in beperkte mate te vangen in harde, meetbare criteria, stellen zij. De harde cijfers behoeven aanvulling met 'het verhaal'. Bijvoorbeeld: welke maatschappelijke meerwaarde drukken de slagingspercentages van een zelfstandig gymnasium in een chique wijk uit ten opzichte van vergelijkbare scores op een vmbo in een sociaal zwakke wijk? Welke waarde kennen we toe aan de school als gemeenschap, waar jongeren zich in een veilige omgeving kunnen ontwikkelen? Hoe betekenisvol is een hand op de schouder van een met zichzelf worstelende puber? En kan niet vrijwel iedereen uit zijn eigen schooltijd vertellen over die ene leraar die hem geïnspireerd heeft en een wezenlijk zetje in de goede richting heeft gegeven? Allemaal belangrijke waarden, die zich niet in statistieken laten vangen.

NIET MEETBAAR

René ten Bos, voormalig Denker des Vaderlands, betoogde in het vorige nummer van VO-magazine dat de kwaliteit van onderwijs vooral zit in de interactie tussen leraar en leerling: 'Onderwijs is een dienst, geen product. Een product wordt eerst gemaakt en daarna geconsumeerd. Een dienst wordt gemaakt tijdens de productie. Die interactie – in het onderwijs tussen leraar en leerling – is bepalend voor de kwaliteit.' En ja, dat proces is niet meetbaar. 'Er ontglipt altijd iets in het denken over kwaliteit en dat moeten we accepteren. Dat is moeilijk voor bestuurders en managers, waardoor zij juist steeds meer willen vastleggen en afdwingen. Zij kiezen te veel voor een wetenschappelijke benadering van kwaliteit, die alleen kwantitatief is.' Er moet in deze visie dus ruimte zijn voor het subjectieve, het niet-meetbare. Dat vraagt vertrouwen in plaats van boekhouden; dat vraagt een continu gesprek tussen leerlingen, ouders en school in plaats van enkel indicatoren en tabellen. Meetbaar of merkbaar, dat is de vraag. Onder de noemer 'Kijk op kwaliteit' gaan we hier in de komende nummers van VO-magazine vanuit verschillende perspectieven dieper op in.

Wij nodigen u uit te reageren op dit artikel en een bijdrage te leveren aan het debat over kwaliteit van onderwijs. Stuur uw reactie naar: redactie@vo-raad.nl.

Hoe betekenisvol is een hand op de schouder van een met zichzelf worstelende puber?

PISA: HOE EN WAT?

PISA is de afkorting van *Programme for International Student Assessment*. Het is een internationaal vergelijkend onderzoek dat de vaardigheden en kennis in lezen, wiskunde en natuurwetenschappen van vijftienjarigen test. Bij PISA ligt de focus niet op wat leerlingen precies leren op school, maar hoe zij hun kennis en vaardigheden in het dagelijks leven toepassen. Meer dan 80 landen en een half miljoen leerlingen doen mee met PISA 2018. Het onderzoek staat onder toezicht van de OESO. Het onderzoek wordt sinds 2000 elke drie jaar gehouden

met één van de drie domeinen als hoofddomein. In PISA 2018 is het hoofddomein leesvaardigheid. De andere twee domeinen komen minder uitgebreid aan bod. De uitkomsten van PISA 2018 worden 3 december 2019 gepresenteerd. In Nederland zijn ongeveer 8.000 leerlingen van ongeveer 175 verschillende scholen geselecteerd voor deelname aan PISA 2018. Leerlingen en scholen worden geselecteerd op basis van een representatieve steekproef. Hierdoor zijn er bijvoorbeeld van alle onderwijsniveaus (pro, vmbo, havo en vwo) leerlingen die deelnemen.